

Kétkedően megyünk el a legtöbben ma olyan színházba, ami egy szent életét, azaz vallásos, szakrális témát dolgoz fel, és talán még kétkedőbben, ha azt egy nagy alkotói múlttal rendelkező koreográfus-rendező viszi színpadra, akit

54 Albert Dorottya

KÉPEK ASSISI SZENT FERENC ÉLETKÉPEIBŐL

Bozsik Yvette:

Az Úr komédiásai

mozgásszínházi, kortárs tánc munkáiról, balett előképzettségéről ismerünk. Milyen rendezést fog szülni e két sajátosság találkozására, mik lehetnek az előnyei és szépségei a táncos perspektívának, és mindezekkel hogyan találkozik a látványvilág és a zene? Előre vetítem, hogy a Nemzeti Színház színpadán 2017. február 26-án

bemutatott *Az Úr komédiásai* című előadás kifinomult érzékkel ötvözi a legelterjedtebb műfaji jellegzetességeket, sőt egy olyan összművészeti platformot hoz létre, amely egy időben és egymás mellett hagyja megszólalni a különféle művészeti ágak rendkívül magas szintű formáit. Ugyanakkor felmerülhet az a kérdés is, hogy hogyan vihető színpadra összművészeti kelléktárból merítve egy életút, egy fordulatokkal és mély érzelmi átéléssel teli folyamat. Ugyanis azt várnánk, hogy a különféle esztétikai sajátosságokkal rendelkező művészetek és azon belül műfajok tördelnek, szaggatják, és akár ütköztetik az amúgy egységesnek elgondolt történetet, állapotfolyamat és hangulatiságot, amely kétségkívül lényegi eleme egy megtéréstörténetnek. Ha csak Szent Ágoston valóságaira gondolunk, nyilvánvalóvá válik, hogy egy látszólag cselekményes életutat a szellem, az emberi legbensőbb mozzanatai és érzései szerveznek - a belső hang, az önmaga megszólítása - egy monologikus struktúrához hasonlatos módon. És ez Assisi Szent Ferenc életútjával sincs másképp. Egy olyan alak áll a történet középpontjában, aki egy isteni hang hallatán elfordult a világi élet örömeiről és zsvajától, apai fenyegetés és zsarolás ellenére eltaszította magától örökségét és vagyonát, majd a szegénységi fogadalom iránti hűségben élt tovább és prédikált hátralévő részében leprásoknak, állatoknak, madaraknak.

Kijelenthetjük, hogy Bozsik Yvette megtalálta azt a művet, amely felkínálta számára a kiteljesedés és kibontakozás lehetőségét. "Cziegler Balázs díszlettervező, akivel számos produkcióban dolgoztunk már együtt, ajánlotta ezt a művet, aminek díszlettervével diplomázott annak idején. Én magam korábban nem ismertem. Rideg Zsófia dramaturggal, aki lefordította a darabot,

sokat beszélgettünk róla, és hamar világossá vált számomra, hogy ösztömvészeti jellege – a látvány, a tánc, a mozgás, a próza, a zene, a látomásos színpadi költészet – nekem való, izgalmas anyag, amivel érdemes foglalkozni. És érdekel az út, amit Ferenc bejárt...”¹ – mondja Bozsik Kornya Istvánnal való beszélgetésük során. Fontos itt megemlítenünk, hogy 55 *Az Úr komédiásai* Michel de Ghelderode művére épül, amelyről a következőképpen vall a rendező: “Michel de Ghelderode műve nem historikus, nem történelemkönyvként vezet végig bennünket Ferenc élettörténetén, és nem is szentimentálisan fogja meg a témát. Végigjárjuk Ferenc életének főbb stációit – a megtérést, a vagyonról való lemondást, a madaraknak prédikálást, a rend alapítását, a gyógyítást, a halált és a mennyországot. Mindezt azonban nem történeti hűséggel tesszük – a szerző sem így írta meg –, hanem a Ferenc lelkében zajló látomásokon keresztül. Nem idézzük meg a középkort, Ferenc korát, de nem is a mában játszódik majd az előadás, hanem egyfajta absztrakt térben és kortalanságban. Amikor elkezdtem foglalkozni a szöveggel, végig az volt az érzésem, mintha azt láttatná Ghelderode, mivel szembesülne Ferenc a mi korunkban.”² Kiindulópontként tehát adott egy szöveg, amelyet bár a szerző 1926-ban írt ünnepi célzattal, és Szent Ferenc életének 700. évfordulójára mutattak be, azóta pedig majdnem 100 év telt el, mégis olyan jóslatszerű meglátásokat tartalmaz, amelyek tökéletesen beillenek a ma kontextusába. Annak a színházi nézőnek például, aki nem ismerte a darabot az előadás megtekintésének pillanatában, rendkívül meglepő lehetett az előadás utolsó (második) zárójelenete, amelyről azt feltételezhette, hogy a dramaturg írta hozzá az eredetihez, olyannyira aktuális, olyannyira kiszól és megszólítja a ma emberét. Fontos tehát, hogy elsősorban Michel de Ghelderode szövegének sajátosságából bomlik ki Bozsik előadásának különlegessége: mintegy a szövegben nyelvileg (és képzeletben) is megjelenő víziószerű, látomásos és lelkiállapotot, érzelmvilágot megragadó képek vizuális megteremtése zajlik az előadásban - beszélhetünk ennek kapcsán két médium karakterisztikáinak a megfeleltetéséről, vagyis adaptációról is. Amikor ugyanebben az interjúban a darab bemutatójának a recepciója kapcsán a nézők elrettenéséről, a botrányról és a provokatív jellegről beszél, Bozsik a darab képességét és látomásszerűségét emeli ki: “Ghelderode saját korának minden rezdülésére érzékeny volt, amelynek valahogy a velejét, a lényegét ragadta meg a művében. A 20. századi ember bizonytalanságát, tévelygését, hitetlenségét és éhségét a hitre. Nem a felszínt írta meg, nem az eseményeket, nem társadalmi kérdéseket boncolgatott, hanem a mélyben lévő folyamatok esszenciáját kutatta. A háború – ne felejtsük, még nagyon friss volt az első világháború élménye –, a sajtó, a bankvilág, a kapitalista gazdaság embertelensége

megidéződik ebben a hatalmas vízióban. Ghelderode kora művészeti áramlatait jól ismerte, a színházi avantgárdtól az expresszionista filmen keresztül a keleti ihletésű bábjátékokon át az akkor divatos mozdulatművészeti ág (a Waldorf oktatásban máig használt) euritmiaig. Mindezeket bele is
56 gyúrta a darabjába, és nagyon új volt, amit és ahogyan megfogalmazott. Egyfelől tehát nagyon aktuális volt a történet, és az őszinteség, a látomásosság riaszthatta, döbhentette meg a kortársait.”³ Emellett pedig Pálffy Zsófi is a Ghelderode-mű kortársiasságáról, modern korba való átültetéséről beszél, amely a lineáris történetmesélés visszavonásában és a stíluskeveredésben is tetten érhető: “történet szekvenciákból áll össze, mintha képek villannának fel-fel egy hosszú, szürreális vízióból, ami a profán etűdöktől egészen a túlvilági helyszínéig ível. Az avantgárd és abszurd stílusjegyekkel machináló belga drámaíró Assisi Szent Ferenc történetét egy századelejei nagyvárosba helyezi, és bár kronologikusan, mégis a ferences rend megalapítójának biográfiájától elrugaskodva vázol fel egy krisztusi történetet: hogyan lehet kiállni a hitért – a romlott világ ellen?”⁴

Az Origo kritikusja már a lead-ben az összeművészetiséget emeli ki az előadás kapcsán: “az előadásban ugyanolyan fontos a próza, a tánc, a zene és a fények is – valódi összművészeti előadást rendezett Bozsik Yvette”⁵. A színpadon varázslatszerű jelenet/képváltások végeláthatatlan és fáradhatatlan sora történik. Pillanatok alatt vedlik át a földi tobzódást megjelenítő, a sötét alvilági, bujálkodással, füsttel, alkohollal átítatott színpad moziateremmé, és ebben a váltásban megragadható az a valóságos és víziószerű közötti ingadozás és váltakozás is, amelyre Pállya Orsi is kitért egy általa írott blogbejegyzésben: „Nem egy elnyújtott, vontatott életet látunk a színpadon, hanem annak csupán töredékeit, a legfontosabb állomásait: a megtérést, a madarakhoz szóló prédikációt, a rend megalapítását, a halált, és a mennyországot. A belga író már az eredeti drámában is hatalmas szerepet ad a mozgásnak, illetve a szimbolizmusnak, amiket Bozsik Yvette rendezése csak még jobban megerősít”⁶. Az atmoszférateremtő lehetőségek és megvalósulások bőségében születnek meg az absztrakt és a valószerű képek is, amelyeket éppen az összművészetiség domborít ki rendkívül érzékletes módon. Olyan látvány és rendezés tárul eszerint elénk, amely elsősorban nem a mai kortárs világ tapintható valóságából, hétköznapiságából vagy lehetséges szakralitásából merít, hanem amely költői nyelven, absztrakt képekben, beazonosíthatatlan idő- és térdimenziókkal teremt meg sajátos hangulatiságát és világát. “A Nemzeti előadása a totális színház nevében absztrakt elemeket vegyít szürrealista képekkel, álmokkal, mozgással, árnyjátékkal, énekkel, zenével és szakrális témával” – írja ennek kapcsán Pállya Orsi⁷. Valóban, a tánckoreográfus Bozsik mellett olyan stáb dolgozott az előadáson, akik vele egyenértékű

alkotókká váltak: a táncosok atmoszférateremtő és szimbólumokat megképző jelenléte elengedhetetlenül hozzátartozik az előadás színpadi világához, épp olyan mértékben meghatározó a zeneszerző, Philippe Heritier munkája is, amely csodálatos összhangba lép a mozgással és a vizuális élménnyel, a díszlettervező, Cziegler Balázsnak a színpad minél szélesebb kihasználtságát célzó és megvalósító világteremtő képei, a jelmeztervező, Berzsényi Krisztina modern és a darab/előadás szimbolikusságához, elvontságához hű jellemalkotó munkái, a fénytervező, Pető József rendkívül dinamikus, változatos és az adott jelenet atmoszféráját kihangsúlyozó és megrajzoló világításai, valamint a dramaturg, Rideg Zsófia fordítói és dramaturgi munkája, amely lehetővé tette a humornak, a vallomásoknak, a mai nyelvhasználatnak és a szakrális nyelvnek az ütközések, ellentmondások és anakronizmusok nélküli természetes összeérését.

57

Új Forrás 2017/8 – Albert Dorottyja: Képek Assisi Szent Ferenc életképeiből – Borszik Yvette: Az Új komédiásai

Az előadás nyitójelenetének alvilágiassága, „dark víziója” – „pestisdoktorok madárcsőrös maszkban, halálfejet viselő csonka katonák, züllés, bomlott világ, amit a Halál maga veterán tábornokként irányít [...] nézzük a középkorból felvillanó romlás virágait”⁸, ahogyan Pálffy Zsófi írja, a mű utolsó jeleneteiben légiés, mennysországi üdvösségbe, tisztaságba fordul át: nem hagyhatjuk figyelmen kívül a meseszerű angyalok alakját, a zsinórpadlásról belógatott virgonc égi tünetenyeket, valamint a monumentális, eddig horizontálisan színpad felett fekvő díszletelem vertikális elfordulását, amely megképezi a két dimenzió, a két világ közti elkülönülést látható-érzélhető módon. A díszlet- és jelmezváltás mellett azonban nem feledkezhetünk meg a műfajkeveredésről, a stílusötvezésről sem. Ugyancsak Pálffy Zsófi találó módon színházi kalauznak nevezi Borszik rendezését: “Borszik rendező-koreográfusként szintén nagyon sajátos látvány- és mozgásvilággal támogatja meg ezt az amúgy is elemelt szöveget, a végeredmény pedig olyan színházi kavalkád, amely nemcsak Szent Ferenc Ghelderode által felvázolt történetét erősíti, hanem tömör színházi kalauznak is mondható. Rég nem láttam olyan előadást, amely a színházi nyelvnek ennyi fajtáját használja, ennyiféleképpen láttat: mondhatni minden jelenet más-más rendezői koncepció, más-más képi megfogalmazás”⁹. A revütől kezdve, a stand-up-on (Fehér Tibor alakításában), a kortárs tánc-szekvenciákon, a musical-szerű show-n, a brechti V-effektust előidéző homokrajz+kibeszélésen keresztül a Shakespeare világát idéző drámai monológig (Bakos-Kiss Gábor a főszerepben) vonulnak fel sajátos szcenikával, képiséggel és világgal rendelkező káprázatos jeleneteket, amelyek az előadás második felében egyre gyorsabban váltakoznak, emiatt pedig nem-történet-szerű, a nem lineáris mesélés, az expresszivitásra épülő, érzelmi és érzéki benyomásokat kiváltó képiség és beszéd kerül mindinkább a középpontba.

Ezen a ponton pedig visszacsatlolhatunk a Ghelderode művének címéhez: *Az Úr komédiásai* – képek Assisi Szent Ferenc életéből, amely megjelöli a szegmentált történetmesélés gesztusát, az életút kiragadott mozzanatait, képeit, amelyeket nevezhetünk életképeknek is Bozsik értelmezésében.

58 Ugyanis ami a szöveg értelmében képeknek minősül, az a színpadon a kimerévített, gyakran statikus élőképek formájában olvasódik, ezek pedig életképek abban az értelemben, hogy egy élettörténet lényegi állomásaira világítanak rá. Bozsik rendezése tehát egy olyan világot tár elénk – pontosabban olyan világokat, amelyeket egységként összetart Assisi Szent Ferenc mint központi alak, mint az előadást szervező karakter –, amely Ghelderode művéhez híven, sőt azt a színházi eszközök kimeríthetetlen tárával újragondolva kortársiasítja, a ma emberét szólaltatva meg ezáltal. És igen, megszólítja a nézőt, hiszen mi sem lenne aktuálisabb, mint az elidegenülés, az elfordulás ellenében érzett bizonytalanság, a kirekesztés, amely küzdelmek árán tisztaságba, boldogsága fordul(hat) át, ám ennek az életútnak a bejárása, azaz maga az út a legkegyetlenebb. Mi sem lenne aktuálisabb, mint a hitre és a hit létjogosultságára való rákérdezés a 20. vagy a 21. században? És ami talán a leglényegesebb kérdés ennek a rendezésnek a kapcsán: hogyan állítható úgy színpadra ez az élettörténet és ezek a problematikák, hogy ma-inak és aktuálisnak hassanak? Bozsik és alkotótársai az összeművészetségben, a látványnak a szöveggel egyenrangú szintre emelésében találják meg ennek a módját, egy olyan színpadi világot hozva létre, amely látva és hallva, a néző nem maradhat közönyben.

¹ Korna István: *“Mindig tovább kell lépnem” - Bozsik Yvette és Az Úr komédiásai a Nemzetiben*. Színház.org. 2017. február 12.: <https://szinhaz.org/csak-szinhaz/csak-szinhaz-budapest/2017/02/12/mindig-tovabb-kell-lepnem-bozsik-yvette-es-az-ur-komediasai-nemzetiben/>

² Uo.

³ Uo.

⁴ Pálffy Zsófi: *Színházi vízióink, Szent Ferenc*. Tánckritika.hu: <http://www.tanckritika.hu/kategoriak/kritika/1085-palffy-zsofi-szinhazi-vizionk-szent-ferenc>

⁵ Vági Barbara: *Hihetelen látvány*. origo.hu, 2017.február 23.:

<http://www.origo.hu/kultura/20170222-egy-szent-elete-a-nemzetiben.html>

⁶ Pála Orsi: *Assisi Szent Ferenc? Bozsik Yvette? Micsoda?*. 2017. február 25.:

http://selyemcipo.blog.hu/2017/02/25/assisi_szent_ferenc_bozsik_yvette_micsoda#more12294347

⁷ Uo.

⁸ Pálffy Zsófi: *Színházi vízióink, Szent Ferenc*. Tánckritika.hu: <http://www.tanckritika.hu/kategoriak/kritika/1085-palffy-zsofi-szinhazi-vizionk-szent-ferenc>

⁹ Uo.

